

Suočivši se i inače s problemom rječničkih inačica odnosno srodnica (bilo glasovnih bilo značenjskih), posebno onih koje tvore „semantičko gnijezdo”, autor se odlučio na to da leksikografska obrada bude kod jedne, a da se druge upućuju na onu kod koje je obrada. To je, razumije se, koristan i razuman postupak, iako bi se moglo postaviti pitanje o kriteriju po kojem je autor birao inačicu kod koje će biti obrada. Kriterij mu naime nije abecedni red inačice niti njihova uporabna frekvencija, pa čak ni uža ili šira prihvaćenost u stručnoj literaturi. Po vlastitim riječima autor je davao prednost onoj inačici odnosno rječničkoj srodnici koja je njemu bliža, poznatija, koja se više upotrebljava u njegovu (splitskom odnosno srednjodalmatinskom) arealu. Na taj je način uglavnom izostavio usmjerenje prema jezičnoj i terminološkoj normativnosti; nedorečen je i odnos prema povijesnoj jezičnoj dimenziji i u dobroj mjeri zanemaren napor da se u šarolikosti što ga o pojedinim riječima pružaju literatura ili terenski informatori odredi suvremena i jednoznačna semantika. Bilo bi također korisno da je autor kod obrađene inačice, odnosno rječničke srodnice, naveo i one koje se na nju upućuju; time bi se jednim pogledom dobio uvid u svu varijantsku raznovrsnost pojedinih riječi. Ovako, listajući rječnik, uočavamo da se na svojim abecednim mjestima nalaze sve upotrijebljene inačice, na primjer: garbin, garbun, gerbin, grbin, grbinić, grbinj, i da se svaka od njih upućuje na onu koja je obrađena, na primjer ovdje na garbin (zašto ne na grbin?), ali kod obrađene inačice, na primjer kod garbin, nema povratne upute na sve navedene upućivačke inačice. Povratna je sprega, svakako manje izričita, osigurana tek posredno, u slučaju ako su inačice upotrijebljene u opisima koji se donose ili citiraju kod inačice koja se obrađuje.

Golemo sabrano rječničko blago iz tako značajne riznice našega narodnoga nazivlja kao što je pomorstvo time je prikraćeno za jednu važnu leksikografsku dimenziju. Šteta je što rukopis rječnika nije bio na recenziji i kod leksikografsko-terminološkog (jezičnog) stručnjaka, koji bi sigurno bio upozorio i na netom navedene propuste i time pridonio da se oni uklone ili barem svedu na najmanju mjeru. Bilo bi stoga poželjno i korisno kad bi se u eventualnom ponovljenom izdanju izbjegle navedene slabosti u obradi rječnika.

Usprkos svemu, Vidovićev je Pomorski rječnik dragocjen poklad našeg nazivlja s područja pomorstva, prvi cjelovit rad takve vrste, sa sintetiziranom dokumentacijom, stručnom i stvarnom, o svakoj obuhvaćenoj riječi, pa autoru treba odati zasluženno priznanje, ujedno ga potaknuti i ohrabriti da ustraje u svojim nastojanjima prikupljanja, rječničke obrade i vrednovanja našega pomorskoga nazivlja.

Božidar Finka

OSTVARENA STOLJETNA ŽELJA GRADIŠĆANSKIH HRVATA

Život Hrvata u različitim političkim cjelinama rezultirao je, između ostalog, i time da im čak ni književni jezik nije zajednički. Hrvati u Gradišću, živeći u dijaspori, odvojeni od hrvatskoga nacionalnog teritorija, razvili su za svoje kulturne potrebe specifičan pisani izraz (svojevrstu koine) koji je već dobrim dijelom i normiran.

Preci današnjih hrvatskih Gradišćanaca uputili su se prije četiri i pol stoljeća s područja zapadne Hrvatske i zapadne Bosne, osobito iz međuriječja Kupe i Une, na sjever, u podunavske zemlje.

Današnje Gradišće (Burgenland) proteže se uzduž austrijske i mađarske granice prema sjeveru do tromede sa Slovačkom, ali hrvatskih naselja ima i s druge strane granica, i u Mađarskoj i u Slovačkoj. Osim žive glave i golih života Hrvati su u novu postojbinu prenijeli i mnoge vrednote materijalne i duhovne kulture, svoje običaje, svijest o sebi, vjerovanja, nošnju, a osobito jezik kao emanaciju duha, kojim će produžiti i čuvati svijest o svojem podrijetlu. U novim uvjetima, stoljetnim prožimanjem s narodima s kojima su dolazili u doticaj, jezik hrvatskih Gradišćanaca doživjet će mnoge preinake na svim jezičnim razinama. Na tom jeziku, čiji su glavni njegovatelji i rasadnici bili obiteljski dom i crkva, začinje se rano svjetovna (narodna) i nabožna književnost, koja svoj cvat doseže u 18. stoljeću. Taj jezik i ta književnost nose čakavski biljeg.

Jedinstven književni jezik za sve Hrvate u staroj domovini, prihvaćen potkraj prošloga stoljeća, nije odmah imao jačeg utjecaja na jezik gradišćanskohrvatske književnosti. Tek u najnovije vrijeme jača utjecaj suvremenoga hrvatskoga književnog jezika, osobito na leksičko-terminološkoj razini. Ipak, jezična osnovica gradišćansko-hrvatskoga književnog jezika, od samih njezinih početaka, čakavska je, građena na temelju gradišćanskih čakavskih govora u sjevernom i srednjem Gradišću, koji i teritorijalno i brojčano zahvaćaju najveći dio dijaspore. Svojim čakavskim narječjem u književnosti gradišćanski Hrvati čuvaju i razvijaju svoju kulturno-etničku samosvojnost. Da bi u tome bili što uspješniji, potreban im je izgrađen i funkcionalno polivalentan standardni jezik, kodificiran u gramatikama i rječnicima.

Ta se dugogodišnja zamisao napokon počela i ostvarivati, jer se u izdanju Ureda Gradišćanske zemaljske vlade, Zemaljskog arhiva, Zemaljske biblioteke s jedne strane,

te Komisije za kulturne veze s inozemstvom SR Hrvatske i Zavoda za jezik IFF s druge, pojavio Deutsch-burgenländisch-kroatisch-kroatisches Wörterbuch (Nimško-gradišćanskohrvatsko-hrvatski rječnik, Eisenstadt – Zagreb, 1982).

Rječnik su uredili stručnjaci iz Austrije: dr. Nikolaus Benesics, akademik Josip Hamm, glavni urednik, te gradišćanski Hrvati dr. Johann Seedorf, mr. Josef Vlasits i vladin savjetnik Stefan Zvonarich i stručnjaci iz Hrvatske: dr. Božidar Finka i dr. Antun Šojat.

Kao materijal za izradu Rječnika poslužila je terenska građa skupljena, po posebnoj upitniku, u hrvatskim gradišćanskim selima, zatim građa gradišćanskohrvatskih punktova skupljena (u organizaciji J. Hamma) za izradu Općeslavenskog lingvističkog atlasa i pojedinačna ispitivanja (osobito dr. G. Neweklowskoga). Za Rječnik su ekscipirana i rukopisna i tiskana djela iz pismenosti hrvatskih Gradišćanaca posljednjih 150 godina, te tekstovi emisija Radio-Zagreba za gradišćanske Hrvate. Pisane su izvore ekscipirali radnici i suradnici Zavoda za jezik IFF. Na taj se način sabralo oko 100.000 kartotečnih jedinica.

Rječnik ima predgovor, uvod (u kojem se u najkraćim crtama iznose podaci o njemačkom, gradišćanskohrvatskom i hrvatskom književnom jeziku), zatim prilično opširne upute za čitaoce, popis kratica, trojezični popis riječi, popis mjesta za koje su Hrvati Gradišćanci stvarali vlastita imena te napokon popis njemačkih jakih i nepravilnih glagola. Informacije koje se daju u uvodu maksimalno su pojednostavljene, primjerene širokom krugu čitalaca.

Osnovna je natuknica u Rječniku njemačka riječ, od nje je jednom zvjezdicom odvojena odgovarajuća gradišćanskohrvatska riječ (ili riječi), a zatim dvjema zvjezdi-

cama riječ (ili riječi) hrvatskoga književnog jezika.

Riječi hrvatskoga književnog jezika, radi svakodnevne uporabe Rječnika u gradišćanskim školama i drugdje, nisu označene naglascima, ali se dosljedno daju podaci o kvantiteti i mjestu naglasaka. Dugi su akcenti označeni znakom za dužinu (npr. *mājka*), a kratki točkom ispod odgovarajućeg vokala (npr. *raño*). Tek se ponegdje (ponajčešće tipkarskom pogreškom) može naći i pogrešnog naglasnog označivanja. Tako, na primjer, na 27. stranici stoji ovako: *nōv* i *stār* (mjesto *noṽ* i *star*), na str. 111. *bez vjere* (mjesto *bēz vjere*). Da se doista radi o previdu, vidi se i po tome što se krivo označeni pridjevi (*nōv*, *stār*) kasnije u tekstu ispravno označuju: *noṽ* (str. 357) i *star* (str. 58). U takvu golemom djelu i izuzetno teškom slogu slični su previdi i obični i razumljivi.

U Rječniku je navedeno i nešto riječi koje su ili neobične ili pokrajinske (dijalekatske) ili, manje-više, arhaične. Tako se na str. 68. *nagovoriti* u značenju „anreden” navodi prije glagola *osloṽiti*; *doṣele* (str. 125) u značenju „bisher” navodi se prije *doṣad(a)*; njemačka riječ *Erbenfall* (str. 172) prevodi se kao *prīpad našljedstva*; prije prezenta *doḡnam* (str. 255) prema glagolu *doḡnati* stoji prezent *doḡnem*; za njem. *Höhle* (str. 269) navodi se uz *jazbina*, *špilja*, *duplja*, *šupljina* i riječ *utliņa*; Starkstrom (str. 448) prevodi se uz *jaka struja* i kao *strujni vod visoke napetosti* (umjesto ... *visokog napona*).

Bit će, vjerujem, zanimljivo osvrnuti se u ovom prikazu i na neke općenite osobitosti gradišćanskohrvatskog jezika (posebno leksika) osobito u odnosu na hrvatski književni jezik. Zbog specifične sociolingvističke situacije u gradišćanskom leksiku ima mnogo kalkiranja („doslovnog” prevođenja) prema njemačkom. Nalazimo

npr. dosta riječi tipa *skupaspasti* prema *zusammenfallen*, *diozimatelj* prema *Teilnehmer*, *goristanje* prema *Auferstehung* itd.

Uspoređujući gradišćanskohrvatski i hrvatski književni leksik u Rječniku, može se doći do ovih zaključaka:

1. Kad se za jedan njemački pojam i u gradišćanskohrvatskom i u hrvatskom književnom jeziku navodi jedan ekvivalent, onda je on većinom jednak i u gradišćanskohrvatskom i u hrvatskom književnom prijevodu npr. *tuljan*, *zob*, *neboder* itd.

2. Mnoge strane riječi prihvaćene su u gradišćanskohrvatskom kao književne, npr. za njem. riječ *falsch* prihvatili su *folišan*, uz *pogrišan*, *himben*; za njem. *Jubilar* stoji samo *jubilar* (u hrvatskom književnom dijelu *svečar*, *slavljenik*); za njem. *Lärm* ima *larma* uz *vika*, *buka* (u hrvatskom književnom dijelu *buka*, *graja*, *vika*, *galama*); za njem. *tanzen* stoji *tancati* uz *plesati* (u hrvatskom književnom *plesati*) itd.

3. U ovom su rječniku posebno zanimljive specifične gradišćanskohrvatske riječi, donesene iz staroga kraja, koje su u Hrvatskoj očuvane u nekim narodnim govorima, kao što su primjerice *lapat* „dio, komad”, a onda i „komad zemlje, parcela”, *ribalo* „udica”, *godina* „kiša”, *loza* „šuma”, *vračitelj* „liječnik”. Kad se jednom sve takve riječi obrade, bit će važnim pokazateljem u određivanju kraja iz kojega su pojedine dijalekatske skupine Gradišćanaca došle, o čemu zasad postoje različita mišljenja.

Neke su od razlika između gradišćanskohrvatskih i hrvatskih standardnih riječi u Rječniku tvorenice u novoj postojbini, neke od njih preuzete su u gradišćanskohrvatski književni jezik iz stare kajkavske književnosti, a neke su arhaizmi kojih više nema u hrvatskom standardnom jeziku.

4. Katkada u gradišćanskohrvatskom imamo efektnije i jednostavnije termine u odnosu na hrvatski književni jezik. Tako za njem. *feuerfest*, *feuerständig* u hrvatskom književnom jeziku imamo *vatrotalan*, *vatrootporan*, *otporan na vatru*, *otporan prema vatri* (eventualno i *ognjootporan*, *otporan na oganj*, *otporan protiv ognja*). U gradišćanskohrvatskom imamo međutim jednostavno i jasno: *negoriv*. Za njem. riječ *Kindergarten* ima *čuvarnica*, a u hrvatskom književnom *dječji vrtić* itd.

Leksik jednog naroda ili skupine kao što je ova hrvatska u Gradišću, stara nekoliko stoljeća i prilično izolirana od matice, sadržava cjelokupnost poimanja, sav svjetonazor i svu slojevitost življenja s materijalnoga i duhovnoga gledišta. Žilavost da se preživi i otpor odnarođivanja ugledaju se ponajbolje u leksiku.

Njemačko-gradišćanskohrvatsko-hrvatski rječnik ogledalo je stoljetne samosvojnosti Hrvata daleko od matice u kojoj se ostvarila hrvatska državnost. Tim su djelom hrvatski Gradišćanci dobili ne samo spomenik samosvojnosti, otporu otuđivanju i zatiranju narodnog bića nego i vrlo prikladan priručnik uz pomoć kojega će svoj jezik još brižljivije njegovati i tako potvrdivati svoj vlastiti identitet. Taj rječnik, koji se i po količini građe njime obuhvaćene i po načinu na koji je ta građa obrađena može smatrati pravim leksikografskim pothvatom, bez sumnje će znatno pridonijeti ujednačivanju gradišćanskog standarda (to pogotovo vrijedi za čitav projekt kad bude ostvaren; uskoro naime treba očekivati Gradišćanskohrvatsko-hrvatsko-njemački, a u pripremi je i Hrvatsko-gradišćanskohrvatsko-njemački rječnik). Ostalima (posebno ostalim Hrvatima) Rječnik će poslužiti da se upoznaju s bogatim gradišćanskohrvatskim leksičkim blagom, a preko toga i s kulturom Gradišćanaca koja je odoljela stoljećima.

Taj rječnik, svojim bogatstvom riječi i svojom ulogom koja mu je namijenjena u gradišćanskim školama, uredima, sredstvima javnog informiranja i drugdje, nesumnjivo je golem događaj za naše sunarodnjake u Gradišću. Rječnik je snažna potpora njihovoj borbi za narodni opstanak i poticaj da ustraju u njegovanju jezika kao zaloga tih stoljetnih nastojanja.

Marko Lukenda

MAURETANIJA i MAURITANIJA

Ponekad se kod nas miješaju imena *Mauretanija* i *Mauritanija* iako ona zapravo ne označavaju isto. Evo zašto:

U antičko je vrijeme berbersko stanovništvo sjeverozapadne Afrike nazvano Maurima (grč. *Μαῦροι*, lat. *Mauri*), prema grčkoj riječi *maurós* „crn”; po njima je zemlja nazvana Mauretanimom – lat. *Mauretania*. To ime prvi spominje Gaj Salustije Krisp (Gaius Sallustius Crispus, 86–35. g. pr. n. e.) u djelu Jugurthin rat (Bellum Iugurthinum).

Teritorij današnje Islamske Republike Mauritanije bio je poslije rimskih vremena i razdijeljen među raznim državama i podijeljen na razne nezavisne emirate. Francuska je tim područjem zavlдалa u XIX. st. Tako je Mauritanija – francuski *Mauritanie* [mɔʁita'ni] – postala dio kasnije Francuske Zapadne Afrike. Nezavisnost je stekla 1950. g.

U književnom se arapskom jeziku Mauritanija zove *Mūrītānjā* (al-Gumhūrījā al-Islāmījā al-Mūrītānjā, francuski République Islamique de Mauritanie), a u mauritanskom arapskom (koji se zove hasanija – *ḥassānīja* – i pripada zapadnoj, magrepskoj